

կ'ընտրեմ անոնցմէ միայն լորօը, և իւրաքանչիւրէն նոյնքան վկայութիւն:

Առաջինն է վանքի տնտեսապետ Զ. Բ. Բ. 353, ԺԳ դարուն. — Բը. 2, Բ. Բ. 154, ԺԳ դարուն. — Գը. Ե, Բ. Բ. 341, ԺԳ դարուն. — Դը. 2, Բ. Բ. 366 (շնագիր) ԺԳ-ԺԴ դարուն: Արդ ասոնք ամէնքն ալ ինքդական բառն ամբողջապէս կը գրեն՝ առանց սղագրութեան. այսպէս Աը կ'ըսէ «յԱստուծոյ փրկչէն», «տաճար Աստուծոյ», «Բանդ Աստուած», «Կենդանաբար Աստուած» են: Երկրորդը նոյնպէս ունի «Աստուած հարցն մերոց», «Հոգեմէ Աստուծոյ», «Աստուած հարցն», «Առաքեալք Աստուծոյ» են: Երրորդը, «Գառն Աստուծոյ», «Աստուած հարցն», «Արեամբ գառինն Աստուծոյ», «Անսկիզբն Աստուած» են: Չորրորդը վերջապէս, «Ողորմեա մեզ Աստուած», «Զապետամբեալն յԱստուծոյ», «ԶԱստուած տէր», «Փրաւաքն Աստուծոյ» են են: Իւր ասոնք ամբողջ ոչ իժէ Պ. Աճառեանի պէս «մագաղաթեայ պսակաւնախոմ (եմ) գտնում», այլ բուն իսկ մագաղաթեայ ձեռագրաց խորբրում:

Մէջ բերած վկայութիւններէս զոչ հետեւի, ոչ միայն թէ Աստուծոյ ձեռ շատ ձանսթ և օրինաւոր է, այլ նաև թէ հայերէն բուն ուղիղ և հին հոլովն է. և երկրորդ թէ ԱՅ սղագրութիւնը՝ միայն Աստուծոյ պէտք է կարդալ, և ուրիշ իճ մի բան: Բաց ասկէ, մի և նոյն բառերը, ուր ձեռագրաց մին պատուով գրած է, ուրիշ մը (նոյն դարուն) Աստուծոյ կը գրէ: Ուրեմն, նախնեաց սա համառօտագրութիւնը ԱՅ (պատուով), նախնիք՝ միշտ Աստուծոյ կարգացներ են և ոչ երբեք աստուածոյ:

Բայց դեռ աւելին կայ. Պ. Աճառեան ԱՅ (պատուով) կ'ուզէ աստուածոյ կարգանք, շատ լաւ. այն ատեն աս միւս ձեռ՝ ածոյ (պատուով)՝ որ ձեռագրաց մէջ յաճախ կը գործածուի՝ Ինչպէս պէտք ենք կարդալ: Կ'երևի մեր բանասէրը կամ այդ երկրորդ ձեռն դեռ կանախ մէջ բնաւ չէ հանդիպած, և կամ թէ որ հանդիպեր է... «Սխալ է» ըսելը (էջ 571) շատ դիւրին է:

Բացատրենք ու անցնինք:

Նախնիք Աստուծոյ գրելու համար՝ այլ կը

գրէին՝ վրան պատիւ մը դնելով. իսկ աստուածոյ ըսելու համար ածոյ կը գրէին վրան նոյնպէս նշան մը գծելով: Առաջին ձեռ՝ սովորաբար ճշմարիտ Աստուած նշանակելու համար կը գործածէին, երբեմն ալ՝ (բայց քիչ անգամ)՝ չաստուածները: Իսկ երկրորդ ձեռ՝ աստուածոյ՝ մի միայն և բացարձակ կանոնով սուտ աստուածներու համար վերապահուած էր: Աս վերջին ձեռն յոգ. սենականը՝ կամ ամբողջական բառը կը գրէին, աստուածոց, և կամ ածոյ՝ (պատուով). իսկ առաջին ձեռն յոգ. սեն. միշտ ամբողջական բառը կը գրէին՝ աստուածոց, և ասոր համառօտ ձեռ չկայ: Յօգնակի ձեռքը՝ միշտ սուտ աստուածներու համար են, քանի որ ճշմարիտ Աստուած մի միայն է:

Ըսածս կը հաստատեն բոլոր ձեռագիրները, որոնցմէ, պարզապէս ընթերցողիս ձանձրանալի չըլլալու համար, միայն երկու աստուածաշունչներ կ'ընտրեմ, և կը շատանամ իւրաքանչիւրէն միայն 4-5 վկայութիւն բերելով: Առաջինն է վանքի տնտեսապետ Զ. Բ. Բ. 1007, և Երկրորդը՝ Ա. Բ. Բ. 935, երկուքն ալ ԺԴ դարուն: Արդ երկուքն ալ Ս. Գրքի հետեալ խօսքերն այսպէս ունին իւր. ԻԻ, 13. Ածոց (պատուով միշտ) աւտարաց», իւ. 1Ի, 14. Ածոց աւտարաց», Բ. Օրէնք, 2, 14 «Զհոտ Ածոց աւտարաց», «Ածոց ազգացն», Սաղ. Խթ, 1 «Աստուած աստուածոց», Դանիէլ, Գ, 90 «Արհնեցեք զԱստուածն աստուածոց» են: Նոյն վկայութիւններն միւս աստուածաշունչ ձեռագիրն ունի. իւ. ԻԻ, 13, «Ածոց օտարաց», իւ. 1Ի, 14, «Աստուածոց օտարաց» և «Ածոց նոցա», Բ. Օրէնք, 2, 14 «Աստուածոց» և «Աստուածոց ազգաց», Սաղ. Խթ, 1, «Աստուած աստուածոց», Դանիէլ, Գ, 90 «Օրհնեցեք զԱստուածն ածոց», ուրիշ ձեռագիր մ'ալ, Սաղ. 2, 14 «Մի երկիր պագանիցեալ դու ԱՅ = աստուծոյ օտարի» են են:

Վկայութիւններէս կը հետեւի որ աստուածոյ ըսելու համար, նախնիք ԱՅՈՅ (պատուով) կը գրէին, և ոչ ԱՅ. և երկրորդ թէ աստուածոյ ձեռը՝ միայն սուտ աստուածներու վերապահուած էր և ոչ երբեք ճշմարիտ Աստուծոյ համար գոր-

1. Շատ դժուար է այս բառն ամբողջական ձեռով գտնել, քանի որ համառօտ ձեռը գրողին դիւրութիւն մ'էր, մինչ ամբողջականը՝ թէ ժամանակի կորուստ, և թէ ասելի տեղ կը գրաւէր մագաղաթին վրայ: Այսպէս գրուած են նաև «Յիսուսի» «Քրիստոսի» «Սրբոյ» «Վասն» են. ասոնք ամենուհեալ ամբողջական գրու-

թիւնը՝ հազուադէպ է ձեռագրաց մէջ: Արդ ինչպէս սրբոց համառօտ ձեռն չենք կրնար հետեցնել թէ սոսրբ բառը սեն. սաբբոյ կ'ըլլայ, նոյնպէս ալ Աստուած բառին համար՝ չենք կարող ըսել թէ սեն. Աստուածոյ կ'ըլլայ:

ծածուած, ընդգէմ Պ. Հ. Աճա.ի Արմտ. բառ. էջ 572-ի մէջ ըսածին:

Ուրիմն Հ. Արսէն Բագրատունայն (Զարգց. էջ 24, Թ. 49) Աստուծոյ և աստուածոյ բառերու միջև ըրած զանազանութիւնն ամենաւնիւն է:

Խնդրոյս նկատմամբ Հ. Ա. Աւետիսեան ևս Հանդ. Ամս.ի (1907) մէջ ունի գրութիւն մը, զոր Պ. Աճա. (էջ 579) «Մի ծանարանալի յօդուած» կ'անուանէ, որովհետեւ զրեթէ իր գրածին չափ ընդարձակ է: Բառին ծագման մասին յիշած այլևայլ կարծիքներուն հետ՝ իրենն ալ արդարեւ գոհացուցիչ լուծում մը չի տար: Աստուած բառին հոլովման նկատմամբ՝ կը մերժէ անոնց կարծիքը (Meillet, Karst, Hübschmann ևն) որ Աստուծոյ ձևը ընտիր չեն համարիր, բայց առանց համոզիչ փաստ մը, առանց բաւական պատճառ մը տալու, այլ միայն կը մերժէ:

Պ. Աճառեան իր այդ գիտին մէկ մասը՝ անուանի ուսուցչապետ Պ. Մատին կը պարտի (էջ 579) և միւսը՝ (էջ 573) Պ. Մէյլէի (Meillet): Պարծանք է արդարեւ Ազգիս՝ որ այսպիսի տաղանդաւոր և կորովամիտ գիտնականաց սէրն և ուշագրութիւնը կը վայելէ: Կը յարգեմ երկուքն ալ իրենց լեզուաբանական բազմաճնուտ հետազոտութեանց մէջ. սակայն՝ իրենց ազնիւ ներդրումութեան հանդիպելու յուսով՝ պիտի համարեմակէի ըսելու, որ՝ օտարազգի մը սրբան ալ մեր լեզուն սորվի, չի կրնար անոր հայու պէս տիրանալ և անոր մէջը թափանցիլ. պիտի զբոսնուին միշտ բառեր և ոճեր՝ որք օտարին համար մի մի զաղտնիք են, մի մի խորհուրդ և կամ մի մի անուծանելի առեղծուածներ¹...

Հ. ԳՐԻԳՐԻ ՄԱՐԳՍԵԱՆ

1. Կոնիքիբ հայագէտ Անգղիացւոյն Մաշտոցի Թարգմանութիւնը կարգադրելով իսկոյն կը համոզուի ըսածիս: Ո՛րչափ ճիշդ, ո՛րչափ որոճաբանութիւն Թափեր է և ցանկէ՛նքը լեզուցիկը է հանրուցեալ հայատէրը, ցուցնելու համար թէ Հայք հին առին վերափոխման տօնը՝ ո՛րք է Ս. Կուսին ի պատիւ կը հասարակին, այլ Քրիստոսի մարդկութեան՝ ծննդեան ի պատիւ: Եւ այս՝ որովհետեւ Հայոց Մաշտոցը այս տօնին տունը ԱՍՏՈՒԱՅԻՆԻՒՆ կը զրէ... Արդ ո՛ր Հայը կ'աւերիտեայ թէ մենք պարզապէս Աստուածածնին ըսելով՝ արգէն Աստուածածնի անանման տօնախմբութիւնը, վերափոխումը կը հասկընանք... Եւ այսպէս, յարգելով միշտ բացառութիւնները, «ab uno disce omnes»:

Գ Ր Ա Կ Ա Ն

ՍՈՓՈՂԿԵՍ

Ի ԴԻՊՈՍ ԹԱԳԱՒՈՐ

(Շար. տես Բագմ. 1927, էջ 384)

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ԱՐՍՄՈՒԱԾ

ԳՈՒԴԿԱՆ, ՊԱՐ, ԻԴԻՊՈՍ, ԿՐԵՈՆ

ԳՈՒԴԿԱՆ

Ո՛վ դուք, որ այս երկրիս մէջ միշտ էք յարգուած, Ո՛հ, ի՛նչ բաներ պիտի լըսէք ու տեսնէք, Եւ ի՛նչ սուգով պիտի համակուիք, եթէ դուք Դեռ փոյթ ու խնամ ունիք՝ ինչպէս կը վայլէ Հայրենակցաց՝ Լաբդակոսի տան վըրայ: Զի կը կարծեմ թէ ոչ իստրոս, ոչ փասիս Պիտի կրնան լրաւ այս յարկն ու մաքրել Պղծութենէն՝ զոր իր ծոցին մէջ ունի: Եւ շուտ չարիքն ի լոյս պիտի պարզուի Ոչ ապամայ՝ այլ կամաւոր: Եւ չըկայ Անքան անեղ չարիք՝ որքան կամաւորն:

ՊԱՐ

Ի՛նչ ողբալի էին մեր նախ գիտցածներն. Անոնցմէ դուրս ի՛նչ պիտի 'սես դուն մեզի:

ԳՈՒԴԿԱՆ

Միտպէս ծանրը եւ ըսելն եւ լըսելն. Աստուածագարմ Եղկաստէն ո՛չ եւըս է:

ՊԱՐ

Զըւառուհի՛. եւ հեղինակը ո՛վ է:

ԳՈՒԴԿԱՆ

Նէ անձնասպան եղաւ. բայց պի՛նտ ցաւագինն եղածներէն ձենէ ծածուկ կը մընայ, Զի տեսութիւնը կը պակսի: Բայց իմ մէջս եթէ մընաց յիշողութիւն ըսուած բան, Պիտի լըսես եղկելիին տանջանքներն: Երբոր անցաւ նէ զաւթիքէն զպարագին, Շիտակ զընաց հարսանեկան առաքապտն, Զոյգ ձեռքերովը ճողելով իր մազերն: Եւ մտնելով դուռը փակեց ներսէն պինդ: Ու կը կանչէ Լայոսը՝ վաղ իսկ մեռած, Յիշելով հին ամուսնութիւնն՝ որ տըւաւ Որդի մ'ի՛րեն որ պիտի հայրն ըսպաննէր,